

Рецензії

ПЕРША СЛОВАЦЬКОМОВНА МОНОГРАФІЯ ПРО ІВАНА ФРАНКА

Daniš M., Nevrlý M. Ivan Franko. Život a dielo (1856–1916). – Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2009. – 336 strán.

Патріарх чеської та словацької україністики Микола Неврлий, академік НАН України (1916 року народження) – найвизначніший сучасний дослідник життя і творчості І. Франка поза межами України. Його франкіана становить дві книжкові монографії (українською та чеською мовами) та понад п'ятдесят наукових статей. Історик Мирослав Даніш (1960 року народження) від студентських років вивчає історію східних слов'ян, зокрема українців. На цю тему він у Київському університеті ім. Т. Г. Шевченка захистив кандидатську дисертацію та видав кілька розвідок. Разом ці два науковці (різних генерацій) створили синтетичну монографію, виняткову в сучасній славистиці. На високому науковому рівні праці наголосив і автор передмови до неї – академік Іван Дзюба (подано українською та словацькою мовами): “З належною ерудицією в цій праці поєднується хронологічно поданий життєпис великого українця Івана Франка з докладною історичною аналізою важливих мотивів його літературної й наукової творчості, з особливим акцентом на суспільно-політичні, культурні й економічні активи цього визначного письменника” (7).

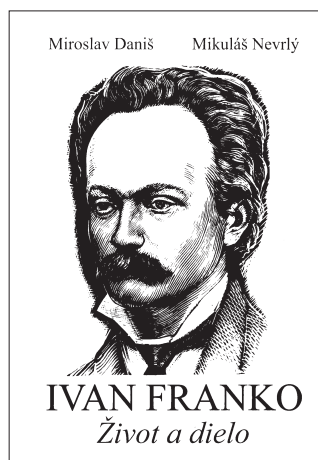
У вступі вказано на те, що за комуністичного тоталітаризму не лише в Радянському Союзі, а й у Чехословаччині оцінка багатогранного доробку І. Франка підлягала суворій ідеологічній цензурі, тобто була однобокою і сфальсифікованою. У марксистському дусі, заявляють автори, було виконано і єдину монографію в Чехії та Словаччині про літературну діяльність І. Франка

– працю М. Неврлого, видану у Празі 1951 року. Нова книжка позбавлена цієї данини доби.

Оскільки монографія адресована передусім словацькому та чеському читачеві,

автори вважали за доцільне перший її розділ присвятити історії Галичини епохи І. Франка, посилаючись при цьому насамперед на його ж праці, головно студію “Ukraina irredenta” (1895).

Дальші три розділи (40–156) присвячені біографії письменника – від народження в сім'ї сільського коваля через навчання в гімназії, першу “велику любов”, початки літературної, громадської та наукової діяльності, захоплення марксизмом і радикальне розходження з ним. Детально описано трикратне ув'язнення І. Франка, його шлюб із київською дворянкою, десятилітню працю в редакції часопису “Kurjer Lwowski” та перебування у Відні. Біографічний нарис закінчується вершиною творчих досягнень І. Франка в дев'яностих роках XIX ст., коли він написав і видав такі літературні шедеври, як збірка оповідань “В поті чола” (1890), “З вершин і низин” (1893), драми “Украдене щастя” (1893), “Рябина” (1894), “Сон князя Святослава” (1895), сатиричні

оповідання “Свинська конституція”, “Чиста раса” (1896) та інші. Кожний твір піддано ґрунтовному аналізу. Тут же йдеться про марні спроби І. Франка габілітуватися у Львівському університеті та про плідну співпрацю з Науковим товариством ім. Шевченка. І тут автори виходять із творчості митця, у якій, по суті, відображено все його життя.

Для чеського і словацького читача, мабуть, найцікавішим буде шостий розділ “Прага, чеська культура та слов’янська програма Івана Франка” (157–178). З нього довідуємося, що І. Франко вже 1873 року переклав українською мовою “Краледворський рукопис”, вірячи в його автентичність. Переконавшись, що це “геніальний фальсифікат” В. Ганки, він не відкинув його, а вважав цінним літературним твором, котрий підняв національну самосвідомість чехів і хоча б на певний час пробудив інтерес Європи до “чеського питання”. Від 1898 року дослідник тісно співпрацював із чеською енциклопедією “Ottů slovník naučný”. У цьому розділі автори головну увагу звернули на співпрацю вченого із часописом “Slovanký přehled” (1899–1900), на сторінках якого він опублікував кілька цінних праць з україністики. Докладніше вони знайомлять читача з участю І. Франка у Всеслов’янському з’їзді молоді на Слов’янському острові у Празі влітку 1891 року. (На будинку, де письменник виголосив промову, з ініціативи М. Неврлого встановлено меморіальну дошку). Після цієї подорожі взаємини І. Франка з чеською культурою значно пожвавилися. 1901 року він переклав українською поему К. Гавлічка-Боровського “Хрещення святого Володимира” та поглибив взаємини з Т. Г. Масариком, які розпочалися ще у Відні.

Незважаючи на те, що політична діяльність І. Франка була справою всього його життя, автори присвятили їй окремий розділ (179–218). У монографії зазначено, що літератор уже 1890 року був співзасновником Галицько-руської радикальної партії, від якої 1895 року його висунуто кандидатом у депутати австрійського парламенту. Лише завдяки підступним діям політичних опонентів

(які на час виборів його незаконно арештували) не здобув мандата. Це, однак, не відрадило його від продовження політичної діяльності. З подібних причин він програв і парламентські вибори 1897 року. Наперекір атакам звідусіль І. Франко спробував здобути крісло в австрійському парламенті втретє – на виборах 1898 року. І цього разу він сподівався на підтримку “знизу”. Його надії виявилися марними. Зазнавши поразки, він назавжди розлучився з політичною кар’єрою.

Неуспішною була і спроба вченого обійняти посаду доцента у Львівському університеті. Тоді на перешкоді стала його стаття про А. Міцкевича “Поет зради”, яка викликала хвилю протестів із боку поляків. Авторі книжки вважають її вкрай помилковою. Для І. Франка стаття мала фатальні наслідки, бо через неї його позбавили посади редактора в газеті “Kurjer Lwowski”, котра була єдиним джерелом його постійного заробітку. Українських “суперпатріотів” та “націоналістів” він обурих передмовою до книжки “Галицькі образки” (1897), уживаючи висловів на кшталт “Я не люблю русинів...”, “Я не люблю Русь...” тощо.

Для пересічного читача, мабуть, найцікавішим виглядає розділ “Жінки Івана Франка” (197–218). Авторі тут розглянули взаємини письменника з Ольгою Рошкевич, подружнє життя з Ольгою Хоружинською, яка народила йому четверо дітей, була підтримкою в його науковій і політичній роботі, однак, по суті, було це “подружжя з розуму”. У шлюбі письменник зблизився з польською дамою Целіною Журовською. Не байдужою для нього була й учителька Євгенія Богемська. Тривалі (щоправда, не інтимні) взаємини він мав із Лесею Українкою, її матір’ю Оленою Пчілкою, Наталією Кобринською, Уляною Кравченко, Михайлиною Рошкевич та іншими жінками. Усі вони любили й поважали його як великого письменника, а він майже кожний із них присвятив окремий твір – прямо чи опосередковано.

Для читачів в Україні, мабуть, незвичним і провокативним може здаватися розділ “Євреї та єврейське питання” (217–233). Авторі доводять, що проблеми цього

народу цікавили І. Франка впродовж усього життя. Ще в дитинстві від ровесників він засвоїв єврейську мову, у якій пізніше вдосконалився настільки, що міг читати гебрайські тексти. Була це одна з чотирнадцяти мов, якою володів письменник. Згодом він познайомився із представниками сіоністичних організацій Теодором Герцлем, Віктором Адлером, Едвардом Перенсдорсфером, Фредріком Самуелом Кравссом та іншими. Єврейському питанню в Галичині І. Франко присвятив кілька цінних статей та художніх творів. Євреїв хвалив за згуртованість та організованість, але критикував за їхнє пристосуванство до панівних режимів. Вершиною поетичної творчості митця стала поема "Мойсей" (1905), якій відведено окремий розділ (234–247).

Найважливішою частиною монографії М. Даніша та М. Неврлого є розділ "Івана Франко та словаки" (248–262). Автори доводять, що класик української літератури почав цікавитися словаками ще в часі свого навчання у Львівському університеті. Першу згадку про словаків він опублікував у студентському часопису "Друг" 1876 року. Уже тоді 20-річний юнак написав, що словаки, які завзято борються з мадярським урядом за свої національні права, "є одним з найцікавіших народів слов'янського світа" (250). Докладно висвітлено рецепцію доробку письменника у Словаччині.

Завершальний розділ рецензованої книжки (273–290) охоплює останні роки біографії митця – від 1908 року,

коли лікарі встановили діагноз його невиліковної хвороби (прогресивний параліч) по 1916 рік, коли він відійшов із життя на 60-му році. Борючись із постійними нестатками та переживаючи сімейні трагедії (хвороба дружини, смерть сина, двоє синів пішли на фронт), І. Франко інтенсивно працював до останніх днів, диктуючи свої твори іншим. Його номінації на Нобелівську премію перешкодила підступна смерть. Про всенародну любов українців до свого духовного лідера свідчить той факт, що, наперекір війсьній ситуації, попроситися з померлим прийшло понад десять тисяч людей.

Монографія М. Даніша та М. Неврлого відповідає критеріям наукового видання. Вона поповнена бібліографією перекладів творів І. Франка словацькою мовою (57 позицій) та словацькомовних праць про нього (115 позицій), списком використаної літератури, іменним реєстром, резюме українською, англійською, німецькою та французькою мовами та багатим фотододатком. Книжка, призначена словацькому читачеві, писана надзвичайно легким і привабливим стилем. Життя І. Франка настільки драматичне, що книжка про нього читається як захопливий роман. Це був справжній титан праці. Монографія заслуговує на те, щоб вона з'явилася і в перекладі українською мовою як погляд іноземних авторів на життя й багатогранну діяльність найвизначнішого представника західноукраїнської культури 70–90-х років XIX століття й першого десятиліття XX століття.

Отримано 30.11. 2009 р.

*Микола Мушинка
м. Пряшів, Словаччина*

